

En skola för alla kräver specialpedagogisk kompetens

– Specialpedagogisk utbildning i lärarutbildningen –

Birgitta Rudenius, Speciallärare och fil.mag

Undertecknad har tillsammans med Kerstin Johnsson-Thörne fått i uppdrag av förbundsstyrelsen i SFSP att ge en inblick i hur "specialpedagogisk utbildning" ges utrymme i den nya lärarutbildningen.

Denna rapport bör ses som just en inblick i några högskolors lärarutbildningar år 2003/2004. Förändringar i kursutbud och utveckling av kursplaner sker ständigt. Jag har bemödat mig om att få alla uppgifter så överskådligt och tydligt framställda som möjligt och beklagar om något ändå kan ha blivit fel. Synpunkter, förslag och kompletteringar tas gärna emot inför en uppföljande artikel.

OBS!

Uttrycket *specialpedagogisk utbildning* är hämtat ur Regeringens proposition 1999/2000:135. *En förnyad lärarutbildning*. Det skall inte förväxlas med specialpedagogutbildning, vilket är en påbyggnads- och yrkesutbildning som leder till specialpedagogexamen.

Här följer några frågor som hjälpt till att avgränsa arbetet:

Hur framträder det specialpedagogiska kunskapsområdet inom grundutbildningen? Ges alla studenter möjlighet att utveckla specialpedagogisk kompetens? Hur tydligt låter olika lärarutbildare det specialpedagogiska kunskapsområdet framträda?

Dessa frågor har hjälpt till att avgränsa arbetet på så sätt att endast kurser som på ett tydligt sätt uttrycker att det gäller det specialpedagogiska kunskapsområdet har tagits med.

Några lärosäten uttrycker sig vagt och menar att det "ingår i övriga kurser" eller "ligger som en röd tråd" under hela utbildningen. Det blir då svårt att få ett grepp om innehållet.

En intressant fråga i det sammanhanget blir: Hur upplever de nyblivna lärarna att de fått specialpedagogisk utbildning i sin grundutbildning?

Viktiga referenser för denna artikel är Salamancadeklarationen 1994, Regeringens direktiv (1997) till Utbildningsdepartementet angående en förnyad lärarutbildning, den av Utbildningsdepartementet tillsatta kommitténs förslag till regeringen (1999), regeringens proposition (1999/2000) samt regeringens nyhetsbrev (2000) i detta sammanhang.

Förskolan, skolan och vuxenutbildningen behöver utveckla en god beredskap att ta emot alla barn och ungdomar. En skola för alla handlar inte om en fysisk skollokal! En skola för alla handlar om innehållsliga värden där det enskilda barnet/eleven i den reguljära skolan i samvaron med andra barn upplever delaktighet, positiv utveckling och tillit till den egna förmågan. "Det är i detta sammanhang som elever i behov av särskilt stöd kan uppnå de bästa inlärningsresultaten och delaktighet i samhället." (Salamancadeklarationen 1994, sid. 16). Salamancadeklarationen är ett av våra viktiga styrinstrument. För att uppnå en skola för alla krävs enligt denna deklaration att "Stöd och tjänster skall tillhandahållas kontinuerligt och svara mot uppkomsten av särskilda behov i varje enskild skola." (sid. 16-17).

En skola för alla, ställer krav på flera olika ansvarsnivåer. I detta sammanhang tar jag upp fyra nivåer. En sådan nivå är lärosäten med lärarutbildning alltså *lärarutbildaren*. Utbildningsdepartementet fick i uppdrag av regeringen att lämna förslag till förnyelse av lärarutbildningen. Resultatet blev "Att lära och leda. En lärarutbildning för samverkan och utveckling." SOU 1999:63. En annan ansvarsnivå är *läraren* i den obligatoriska skolan. Den enskilde lärarens ansvar och uppdrag enligt denna utredning uttrycks enligt:

"Lärarutbildningskommittén anser därför att inom ramen för en flexibel obligatorisk skola för alla barn och ungdomar skall varje lärare omfatta värderingen att hon/han är lärare för alla barn och ungdomar. Det innebär att varje lärare skall kunna svara för att elever som behöver särskilt stöd och hjälp både får rätt typ av insats och i tillräcklig omfattning. Detta förutsätter bl.a. samarbete med specialpedagoger och annan elevvårdspersonal." (SOU 1999:63, sid. 200-201)

Regeringens bedömning är att: "Specialpedagogik blir då något som skall ingå i vardagsarbetet för alla lärare i förskola, skola och vuxenutbildning och således ingå i grundut-

bildning." (Prop. 1999/2000:135, sid.58)

Idag lämnar alltför många elever skolan utan att ha uppnått målen. När elevers svårigheter inte uppmärksammas kan det ge allvarliga följder för både individen och samhället. Det är inte ovanligt att ungdomar lämnar skolan med svag självkänsla och upplevelse av utanförskap. Inskrivningar till särskolan ökar. Diagnoserna ökar. Resurserna minskar och vissa kommuner drar helt in medel för personalens fortbildning samtidigt som verksamma lärare efterfrågar kompetensutveckling inom det specialpedagogiska området. En god mätare av kvaliteten i skolans pedagogiska verksamhet är enligt regering och Statens skolverk, hur skolan möter behov av särskilt stöd och här visar tillsynsutredningar att kommuner sviktar i sin uppgift (SOU 1999:63). **Kommunerna** är en tredje ansvarsnivå. Hur varje skola tar ansvar för att tillgodose sitt behov av specialpedagogisk kompetens är ytterligare en ansvarsnivå. På denna nivå är det **rektorn** som har ansvaret. Skolans uppdrag och uppgift är att möta alla barn med deras olika förutsättningar och behov. Detta kräver specialpedagogisk kompetens.

Redan när regeringen uppdrog åt Utbildningsdepartementet att tillkalla en parlamentarisk kommitté för att lämna förslag till förnyelse av lärarutbildningen lyftes betydelsen av specialpedagogisk kompetens. "Behovet av specialpedagogisk kompetens bland lärarna skall vidare analyseras." (Dir. 1997:54).

Lärarutbildningskommittén, LUK 97, lämnar sitt förslag angående "specialpedagogisk utbildning" och regeringens bedömning överensstämmer med kommitténs förslag att olika former av specialpedagogisk utbildning bör ingå i lärarutbildningen dels som moment inom det allmänna utbildningsområdet och dels anordnas inom utbildningsområdena med inriktningar och specialiseringar. De tre första punkterna nedan avser grundutbildningen och den fjärde punkten avser specialpedagogprogrammet.

"Lärarutbildningskommittén vill förstärka skolans samlade specialpedagogiska kompetens genom att föreslå att lärarutbildningen får i upp-

drag att utveckla specialpedagogisk kompetens på fyra nivåer. Detta bör ske genom att

- en väsentlig del i det allmänna utbildningsområdet omfattar generella och för alla lärare, oavsett skolform, grundläggande specialpedagogiska kunskaper,
- vissa blivande lärare utvecklar en mera specifik kompetens i specialpedagogik genom val av inriktningar,
- studenterna erbjuds olika slags specialiseringar inom området specialpedagogik; en specialisering kan då utgöra ett komplement till utbildningen som helhet – antingen i form av en fördjupning eller breddning. (sid. 201)
- det specialpedagogiska programmet utvecklas och förstärks. Specialpedagogens överordnade uppgift är att identifiera och undanröja faktorer i undervisnings- och lärandemiljöerna som orsakar att elever får svårigheter. Det medför att specialpedagogen knyts närmare skolans ledning, får en mer utpräglad funktion som kvalificerad samtalspartner i det pedagogiska arbetet på skolan och tar ansvar för det övergripande specialpedagogiska arbetet." (sid. 202)

Att lära och leda, SOU 1999:63.

Förhoppningsvis kan denna rapport också leda till reflektion kring olika frågor t.ex. Vad uttrycker styrdokumentet? Hur tolkar vi dessa? Hur förvissas vi oss om att inte missa något väsentligt? Hur omsätter vi i praktiken? Hur vet vi att vi är på rätt väg? Blir det som vi tänkt? Vad behöver förändras eller utvecklas? Hur kan vi bättre nå våra mål? Vad kan vi lära av varandra? Hur kan vi komplettera varandra? Vad lägger vi i begreppen "specialpedagogisk utbildning" och "specialpedagogisk kompetens"? Hur tolkar vi vårt uppdrag?

Den enskilda läraren blir instrumentet i genomförandet av en skola för alla. Den enskilde läraren skall ges förutsättningar att kunna se sig själv som sitt bästa redskap. Men det kräver ansvarstagande i samtliga nivåer. Närmast den enskilde läraren finns å ena sidan lärarutbildaren och å den andra rektorn och kommunen.

"Det finns enligt regeringens bedömning ett stort behov av generell och grundläggande specialpedagogisk kompetens inom hela skolområdet. Varje lärare bör kunna svara för att elever som behöver särskilt stöd och hjälp både får rätt sorts hjälp och i tillräcklig omfattning." (Regeringens proposition 1999/2000:135, sid 58. En förnyad lärarutbildning.)

Lärosäten med lärarutbildningar:
Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Umeå universitet, Linköpings universitet, Luleå tekniska universitet, Karlstads universitet, Växjö universitet, Örebro universitet, Högskolan Borås, Högskolan Dalarna, Högskolan på Gotland, Högskolan Gävle, Högskolan Halmstad, Högskolan Kalmar, Högskolan Kristianstad, Högskolan Skövde, Högskolan Trollhättan/Uddevalla, Idrottshögskolan, Konstfack, Musikhögskolan i Stockholm, Lärarhögskolan i Stockholm, Malmö högskola, Mithögskolan, Mälardalens högskola, Södertörns högskola, Stiftelsen Högskolan i Jönköping.
(Kursiverade ingår i denna översikt.)

Lärosäten med specialpedagogutbildning:

Lunds universitet, Göteborgs universitet, Umeå universitet, Karlstads universitet, Växjö universitet, Örebro universitet, Lärarhögskolan i Stockholm, Malmö högskola samt fr. o. m. HT 2004 även Högskolan Kristianstad.

I sammanställningen till höger kan först ses notering om hur specialpedagogisk utbildning förekommer inom den allmänna utbildningen (AU), som inriktning (IR) eller specialisering samt därefter de förekommande kurserna eller delkurserna för respektive lärosäte. Det finns också en kolumn för markering då kursen även ges som fristående kurs.

Som framgår av sammanställningen har lärosätena kommit olika långt när det gäller att erbjuda sina studenter specialpedagogisk utbildning. Det innebär att den specialpedagogiska kompetensen hos nyblivna lärare kan variera mycket beroende på var de väljer att utbilda sig. Örebro kan

lyftas fram som ett gott exempel. Här erbjuds studenterna både bredd och djup och helt i enlighet med kommitténs förslag nämligen specialpedagogisk utbildning såväl inom den allmänna utbildningen som genom inriktningar och specialiseringar.

Det är en fördel när det av kurserna tydligt framgår att det gäller specialpedagogisk utbildning. När begreppet specialpedagogik används tydliggörs att det gäller kunskapsområdet "specialpedagogik". Specialpedagogik beskrivs och erkänns som ett tvärvetenskapligt ämne. Begreppet används i direktiv och styrdokument. Det kan då ses som en brist när lärosäten inte klart anger när kurser och inriktningar avser specialpedagogisk utbildning. Inte minst är det värdefullt för rektorer inför nyanställningar att tydligt kunna utläsa vad en lärares utbildning innehåller, särskilt när man är angelägen om och efterfrågar just specialpedagogisk kompetens. Det kan också förväntas att de blivande lärarna önskar och framför krav på att det i examensintyget tydligt anges och beskrivs innehåll i inriktning och specialisering. Dessutom kan valet av begrepp och benämningar av kurser underlätta vid kommande utvärderingar och jämförelser samt även vid validering och tillgodoräkning av poäng inför en eventuell ansökan till specialpedagogutbildning.

I följande pressmeddelande utlovas en kraftigt förstärkt specialpedagogisk utbildning. Vilka lärosäten lever upp till detta idag och i morgon?

Enligt Utbildningsdepartementets pressmeddelande 2000-05-25, "En sammanhållen lärarutbildning på förstärkt vetenskaplig grund" utlovas att alla lärarstudenter kommer att utbildas i specialpedagogik.

Specialpedagogisk lärarexamen

"Den förnyade lärarutbildningen förstärker den specialpedagogiska utbildningen kraftigt. Alla lärarstudenter kommer att utbildas i specialpedagogik inom det allmänna utbildningsområdet. Specialpedagogisk utbildning bör också kunna anordnas inom utbildningsområdena med inriktningar och specialiseringar.

Sammanställning av några högskolors/universitets lärarutbildningar avseende förekomst av specialpedagogisk utbildning.

(AU=Allmänt utbildningsområde, IR=Inriktning, S=Specialisering, Fsk=Fristående kurs.,.)

DEN NYA LÄRARUTBILDNINGEN med fokus på "Specialpedagogisk utbildning" i:

Högskola/ universitet	AU	IR	Specialisering	Ant.		
Umeå	4st å 10p.		2 st å 10p.			
Kurskod	Poäng	Kurs		IR	S	Fsk
SPIA02	10	Att möta barn/elever i sociala och emotionella svårigheter.		x	x	x
SPIB02	10	Att undervisa barn/elever med utvecklingsstörning.		x		x
SPIB01	10	Barn/elever med utvecklingsstörning.		x		x
SPIA01	10	Specialpedagogiskt arbete, kommunikation, språk, och matematik.		x	x	x

Högskola/ universitet	AU	IR	Specialisering	Ant.	
Mitt-högskolan	Inslag/ngn poäng.*	Specialpedagogik 40p. 1st ngn poäng.	1st å 10p, 1st å 20p		
Kurskod	Poäng	Kurs	IR	S	Fsk
AU*		Lärande, undervisning och specialpedagogik, 10p.			
PEAB11	40	Specialpedagogik, 1-40poäng. (vilande 04-05)	x		x
LASA02	ngn	Läs- och skrivutveckling, 10p. IR-NTS. (inslag/ngn poäng)	x		
LASA01	10	Pedagogik, A, Läs- och skrivutveckling, 20p. (50%)		x	x
PEAC03	20	Pedagogik, C, Specialpedagogik, fördjupning, 20 poäng.		x	x
PEABx	20	Pedagogik, Nivå B, Specialpedagogik, Specialisering, 20 poäng. Planeras 04-05.		x	

Högskola/ universitet	AU		IR	Specialisering	Ant.	
Gävle			Specialpedagogik, 40p.	*		
Kurskod	Poäng	Kurs		IR	S	Fsk
A	10	Specialpedagogisk grundkurs. (Valbar i tidigare lärarutb.)			x	
AB	5	Autism och autistliknande tillstånd.		x	x	xA
"	5	Syn- och hörselnedsättningar och fysiska funktionshinder.		x	x	xA
"	5	Koncentrationssvårigheter, DAMP och ADHD.		x	x	xA
"	5	Läs- och skrivsvårigheter.		x	x	xA
"	5	Matematiksvårigheter.		x	x	xA
"	5	Mobbning och våld i skolan.		x	x	xA
"	5	Socio-emotionella svårigheter.		x	x	xA
"	5	Tal och språk.		x	x	xA
"	5	Ungdom i riskzon för destruktivt beteende.		x	x	xA
"	5	Utvecklingsstörning.		x	x	xA

Kommentar:
* Specialpedagogik kan läsas som Inriktning 1 eller i olika typer av specialisering i den nya lärarutbildningen.
Samtliga kurser på 10 och 5 poäng är öppna för den nya lärarutbildningens studenter val av specialisering.

Högskola/ universitet	AU	IR	Specialisering	Ant.	
Örebro	*20p/5p	2 st à 20p.	2st à 20p, 6st à 5p , **		
Kurskod	Poäng	Kurs	IR	S	Fsk
*AU	5	Delkurs 1, Introduktion till det specialpedagogiska forsknings- och utbildningsområdet, 5 poäng. (obligatorisk)			
PIS200	1-20	Inriktning specialpedagogik A.	x	x	x
	21-40	Inriktning specialpedagogik B.	x	x	x
	5	Undervisning av hörselskadade elever A, 5 poäng.	x	x	x
	5	Undervisning av döva och hörselskadade elever A, 5 poäng.	x	x	x
PPD200	5	Perspektiv på döva elevers läs- och skrivlärande I, 5 poäng.	x	x	
PPD210	5	Perspektiv på döva elevers läs- och skrivlärande II, 5 poäng.	x	x	
PCP210	5	Barn och unga med CI-pedagogiska perspektiv B, 5p.	x	x	
PEK200	5	Elever i komplicerad lärandesituation B, 5p.	x	x	
		**De flesta fristående kurser kan läsas t ex Psykologi-Autism			x
	5	Att hantera konflikter respektive mobbing B, 5 poäng.	x		

Kommentar:
Specialpedagogisk utbildning erbjuds inom samtliga utbildningsdelar, den allmänna utbildningen som inriktning och som specialisering.

Högskola/ universitet	AU	IR2	Specialisering	Ant.	
Linköping		2 st å 10p	2 st å 10p		
Kurskod	Poäng	Kurs	IR	S	Fsk
LLPA48	1-10p	Specialpedagogik - en introduktion. Kurs 1.	x		
LLPA49	11-20p	Lärandemöjligheter - hinder för lärande, 10p. Kurs 2.	x		
LLPB43*	21-30p	Lärandemöjligheter - hinder för lärande, del2, 10p. Kurs 3.	x		
LLPB44*	31-40p	Specialpedagogik - fördjupningsarbete, 10p. Kurs 4.	x		
LLPA56	1-10p	Specialpedagogik - en introduktion.		x	
LLPA57	11-20p	Lärandemöjligheter - hinder för lärande, 10p. Kurs 2.		x	
Kommentar:					
A. Kompletteras utveckling					

Kommentar:
* Kurser under utveckling.

Högskola/ universitet	AU	IR	Specialisering	Ant.		
Trollhättan Uddevalla			2st å 10p			
Kurskod	Poäng	Kurs		IR	S	Fsk
	10	Barns och ungas utveckling och lärande i specialpedagogiskt perspektiv, 10p. A			x	x
SBA050	10	Specialpedagogiskt arbete med barn och elever i behov av			x	x

Högskola/ universitet	AU	IR	Specialisering	Ant.	
Borås	* 5p				
Kurskod	Poäng	Kurs	IR	S	Fsk
*1 SPA04	5	Specialpedagogiska grunder. A			

Högskola/ universitet	AU	IR	Specialisering	Ant.	
Växjö	Ca 5p*		4 st å 5p		
Kurskod	Poäng	Kurs	IR	S	Fsk
AU*	5	Pedagogiska möten och specialpedagogik.			
PEB210	20	Specialpedagogisk specialisering, fyra delkurser å 5p: Grundläggande specialpedagogik, 5p. Läs-skrivsvårigheter, 5p. Psykosociala svårigheter, 5p. Specialpedagogiskt arbete, 5p.		x	
Högskola/ universitet	AU	IR	Specialisering	Ant.	
Kalmar	5p* av 40p		1 st å 20p		
Kurskod	Poäng	Kurs	IR	S	Fsk
AU*	5p	uppg saknas			
SPL 100	20	Specialpedagogik 1-20p. (Krav 5p i AU)		x	
Högskola/ universitet	AU	IR	Specialisering	Ant.	
Kristianstad			1 st å 20p, 2st å 10p		
Kurskod	Poäng	Kurs	IR	S	Fsk
SPA180	20	Pedagogisk mångfald – att möta alla barn och ungdomar utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv, 20 poäng.		x	x
SMSA01	10	Matematik för barn med särskilda utbildningsbehov (1-20), 10 poäng.		x	
SSUA21	10	Språkutveckling – möjligheter och hinder (1-20), 10p. (0- 12år)		x	x
SMKA01	10	Mobbning och konflikthantering.		x	x
Högskola/ universitet	AU	IR	Specialisering Sidoämne	Ant.	
Malmö			7 st å 10p		
Kurskod	Poäng	Kurs	IR	S	Fsk
LÄ6020	10	Specialpedagogik – allmän kurs 1-10p.		x	
LÄ6025	10	Specialpedagogik - barns och ungdomars språkutveckling i ett specialpedagogiskt perspektiv 11-20p.		x	
LÄ6026	10	Specialpedagogik - skriftspråkutveckling i ett specialpedagogiskt perspektiv 21-30p.		x	
LÄ6027	10	Specialpedagogik – tal- och språkutveckling med inriktning mot språkstörning 31-40p.		x	
LÄ6021	10	Barn- och ungdomspsykologi i ett specialpedagogiskt perspektiv 11-20p.		x	
LÄ6022	10	Barn- och ungdomspsykologi i ett specialpedagogiskt perspektiv 21-30p.		x	
LÄ6023	10	Barn- och ungdomspsykologi i ett specialpedagogiskt perspektiv 31-40p.		x	

En specialpedagogisk påbyggnadsut-
bildning bör leda fram till en special-
pedagogexamen.”

Pressmeddelande

Utbildningsdepartementet
2000-05-25.

[http://www.regeringen.se/galactica/
service=irnews/action=obj_show?c_obj_
id=32978](http://www.regeringen.se/galactica/service=irnews/action=obj_show?c_obj_id=32978)

Det är viktigt att kursutbud och kurs-
innehåll ständigt utvecklas i enlighet
med direktiv, deklarationer och mål-
dokument så att en skola för alla blir
en verklighet för alla barn var de än
bor i Sverige och vilken skola de än
går i.

Birgitta Rudenius
Speciallärare och fil.mag

br@special.se
birgitta.rudenius@bet.hkr.se

Birgitta Rudenius

Rapport

....samlade till ombudsmöte i Örebro

För sista gången var vi församlade till
ombudsmöte. (Med antagna ny stadgar
kommer vi nästa gång att kallas till för-
bundsårsmöte). Representanter för 11
av våra 19 föreningar, förbundsstyrel-
sen och några observatörer letade sig
vägleda av Örebroföreningens duktiga
vårdinnor in i de rätta lokalerna i SCB-
huset.

Efter varmt välkomnade Marie
Bjering fick vi höra inledande ord av
avgående förbundsordföranden Åke
Jöneby, innan klubbans övertogs av duk-
tiga Britt Magnusson.

Raskt rasade vi igenom många
punkter, (som man kommer att kunna
läsa på andra ställen i vår tidning om),
där nuvarande räntor (150:- resp 44:-)

inte medger någon stipendieutdelning,
där vi tog del av revisionsberättelser,
budget-, medlemsavgifts- och ansvars-
frihetsfrågor. och så kom vi till valen!

Örebro har en livaktig förening
det syns. Man avtackar en avgående
Örebroare Åke Jöneby och väljer en ny
– Anders Nordin - från samma stad till
ordförande.

(ur skrivarens kursvärdering per vers)
*Åke gick och Anders kom
detta var väl inget som
kunde räknas in i dagens sensationer
Med en lugn och varsam hand
förde Britt så tryggt i land
dagens möte som har stora pretentio-
ner.*

Så valdes efter votering tre ordinarie
styrelseledamöter Gunilla, Birgitta och
Inga-Lill, och bland de valda supple-
anterna hälsar vi välkommen Gudrun
Nylander, som blir vår nya kontaktperson
i internationella frågor samt Tove
Nilsson. och Britt-Inger Olsson.

...en votering också lätt
visar att hon hörde rätt

*när hon klubbade tre styrelsepersoner
sedan kom hon in galant
globalistisk suppleant
som ska fixa våra utblicksprentationer.*

Resten av agendan för dagen kansli-
frågor, internationell verksamhet mm
avverkades snabbt medan frågan om
våra nya stadgar rönt en del fundering-
ar. Skulle vi vidhålla beslutet från 2003
och kalla ombudsmötet för årsmöte i
fortsättningen, och skulle vi stadgeb-
da valet av kompetensutvecklare? Efter
grundliga diskussioner antogs nya stad-
gar (finns på vår hemsida www.sfsp.nu
) som kommer att stadfästas på extra
årsmöte i samband med ordförande-
konferensen i september.

*Stadgeändring eller ej
har man rätt att ändra sej?
finns det läge än för små reservatio-
ner?*

*Kan nu alla rätt förstå
att ett årsmöte kan stå
för ett ombudsting med stora preten-
tioner?*

Forts sid 29

ATT UNDERVISA

3

2004

Specialpedagogisk tidskrift

Svenska Förbundet för Specialpedagogik

